

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.64>

УДК 330.131.5

I. М. Єніфанова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,

Національний університет «Одеська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4564-688X>

О. О. Садіков,

аспірант, Національний університет «Одеська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2909-7797>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ: СУТНІСТЬ ТА ВИДИ

I. Yepifanova,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Economics, Odesa Polytechnic National University*

O. Sadikov,

Postgraduate student, Odesa Polytechnic National University

EFFICIENCY AS A KEY CONCEPT IN ECONOMICS: ESSENCE AND TYPES

У статті досліджено сутність ефективності як ключового поняття економіки та визначено її види. Розглянуто підходи до формулювання поняття «ефективність» зарубіжними та вітчизняними науковцями,

визначено його ключові аспекти, а саме співвідношення ефекту і витрат, результативність, результативність певного процесу, досягнення оптимального результату, продуктивність, оцінка результату, стабільність зростання та розвитку. Надано авторське визначення поняття «ефективність». Виявлено підходи до класифікації ефективності та визначено основні її види, зокрема більш детально розглянуто економічну, соціальну та соціально-економічну ефективність. Проаналізовано роль ефективності для підприємства в сучасних умовах ведення підприємницької діяльності. Роль економічної ефективності полягає в тому, що вона є основним критерієм оцінки результативності діяльності підприємства; роль соціальної ефективності – у формуванні позитивного іміджу, зміцненні взаємодії з місцевими громадами; роль соціально-економічної ефективності – у забезпеченні балансу між прибутковістю підприємства і його соціальною відповідальністю.

The article examines the essence of efficiency as a key concept in economics and defines its types. It considers approaches to formulation of the concept of 'efficiency' by foreign and domestic scientists, identifies its key aspects, namely, the ratio of effect and costs, effectiveness, efficiency of a certain process, achievement of an optimal result, productivity, assessment of the result, stability of growth and development. The author's definition of the concept of 'efficiency' is provided. Efficiency is a complex characteristic that reflects the effectiveness of a certain process or activity, is determined by the ratio of the effect obtained and the costs incurred to achieve it, and provides for achieving the optimal result, taking into account productivity, stability of growth and development. Approaches to the classification of efficiency are identified and its main types are defined, in particular, economic, social and socio-economic efficiency are considered in more detail. The role of efficiency for an enterprise in the current business environment is analyzed. The economic efficiency of an enterprise is a key indicator reflecting its ability to use its own resources with maximum efficiency and minimum costs. Its

role lies in the fact that it is the main criterion for assessing the performance of an enterprise. Social efficiency of an enterprise is an important component of its overall efficiency, which reflects the ability of the enterprise to ensure a positive impact on society, employees and the local community. Its role is to help the enterprise build a positive image, increase employee and customer loyalty, and strengthen interaction with local communities and other stakeholders. Socio-economic performance is an integrative indicator that combines both economic and social components of an enterprise's activities. Its role is to ensure a balance between the company's profitability and its social responsibility, and to allow the company to be competitive in the market, as satisfied and motivated employees, a positive image among consumers and business partners, and strong social ties with the community contribute to its stable and long-term development.

Ключові слова: *ефективність, економічна ефективність, соціальна ефективність, соціально-економічна ефективність, підприємство, результативність, середовище.*

Keywords: *efficiency, economic efficiency, social efficiency, socio-economic efficiency, enterprise, effectiveness, environment.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах динамічного розвитку економіки питання ефективності займає центральне місце в наукових дослідженнях і практичній діяльності. Ефективність як ключове поняття економіки відображає здатність економічної системи досягати максимальних результатів при мінімальних витратах ресурсів, що є критично важливим для забезпечення сталого розвитку як окремих підприємств, так і економіки в цілому. Успішне управління ефективністю визначає конкурентоспроможність, стійкість до зовнішніх впливів і його здатність адаптуватися до змінних умов ринку.

У науковій літературі поняття ефективності часто розглядається через призму співвідношення між витратами і результатами діяльності, що дозволяє оцінити рівень досягнень у різних сферах економіки. Це поняття включає не лише економічні аспекти, але й соціальні, екологічні та інші складові, що вказує на його багатовимірний характер. Зростаючий інтерес до питань ефективності обумовлений необхідністю пошуку нових підходів до підвищення продуктивності, оптимізації витрат і забезпечення високого рівня якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти ефективності розглядаються багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, зокрема до перших варто відзначити праці таких вчених як Демченко А., Журенко А., Момот О., Проскурін П. та ін. Серед других відзначимо наукові доробки таких авторів: Франсуа Кене, Вільям Петі, Адам Сміт, Джон Мейнард Кейнс та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення сутності ефективності як ключового поняття економіки. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- дослідити підходи до визначення поняття «ефективність»;
- розглянути підходи до класифікації ефективності та визначити основні її види;
- виявити роль ефективності для підприємства в сучасних умовах ведення підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємства, що функціонують сьогодні в умовах турбулентного, нестабільного та динамічного бізнес-середовища, змушені постійно вдосконалюватися, щоб утримувати свої позиції та зберегти конкурентоспроможність. За таких обставин ключовим стратегічним завданням розвитку будь-якого підприємства є забезпечення високого рівня ефективності його діяльності, що є основою стабільного положення на ринку.

Проблема аналізу ефективності постійно знаходиться в центрі активної наукової дискусії, незважаючи на те, що вже існує багато теоретичних підходів до визначення ефективності інвестиційних проектів, продукції та діяльності господарюючих суб'єктів (підприємств) [1].

При оцінці господарської діяльності суб'єктів підприємництва центральною категорією виступає саме ефективність. Ефективність діяльності підприємства пронизує всі управлінські процеси: від планування і прийняття рішень до контролю та координації поточних операцій. Це свідчить про те, що ефективність є критично важливою характеристикою роботи будь-якого підприємства.

Правильне визначення економічного стану підприємства, оцінка ефективності його господарської діяльності служить першим щаблем для розробки обґрунтованої економічної політики, постановки завдань, які можуть бути реально вирішені для вдосконалення всього виробничого механізму [2].

Варто зазначити, що на сьогоднішній день не існує чітких меж між поняттями «ефективність», «економічна ефективність» та «ефективність діяльності підприємства», оскільки ці терміни часто використовуються як взаємозамінні, маючи на увазі передусім «економічну ефективність». Проте, при порівнянні цих понять, ефективність виділяється як основна категорія. У науковій літературі висвітлено різні інтерпретації поняття ефективності.

О. Літвінов та А. Журенко вважають, що в економічній літературі поняття «ефективність» вперше розглядалось англійським економістом, засновником класичної політекономії Вільямом Петі (1623-1687 рр.) та французьким економістом Франсуа Кене (1694-1774 рр.), які визначали його не як самостійне поняття, а при оцінці тих чи інших урядових чи приватних заходів, відповідно до того, чи сприяють вони активізації економічної діяльності [1].

Саме тому більшість науковців дотримуються думки, що засновником теорії економічної ефективності є шотландський економіст Адам Сміт (1723-

1790 рр.). Вважається, що саме з цього часу термін «ефективність» розглядається як окрема економічна категорія та відображає відношення результату та витрат.

Провівши аналіз підходів до визначення ефективності, варто відзначити, що більшість авторів трактують дане поняття в більшій мірі відображаючи його розрахунковий аспект. Так, Джон Мейнард Кейнс формулював ефективність як відношення між очікуваним доходом та ціною виробництва [3].

Вітчизняними науковцями також досить активно досліджується теоретичний зміст та визначається сутність ефективності. Розглянемо підходи до тлумачення даного поняття та визначимо ключовий аспект, який вбачається авторами (таблиця 1).

Таким чином, висвітленню теоретичного змісту поняття «ефективність» присвячено досить багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, відмінностями яких є підходи до трактування та ключові ознаки, які вбачаються авторами. Відповідно до проведеного дослідження, визначено, що науковці до них відносять такі ознаки: результативність певного процесу, співвідношення ефекту і витрат, досягнення оптимального результату, результативність, продуктивність, оцінка результату, стабільність зростання та розвитку. Це забезпечить формулювання авторського визначення: ефективність – це комплексна характеристика, які відображає результативність певного процесу або діяльності, визначається співвідношенням отриманого ефекту та витрат, спрямованих на його досягнення, і передбачає досягнення оптимального результату з урахуванням продуктивності, стабільності зростання та розвитку.

Таблиця 1. Підходи до формулювання поняття «ефективність»

Автори	Змістовна характеристика поняття «ефективність»	Ключовий аспект
А. Бугацький [1]	виробництво товару з найменшими витратами, використання мінімальної кількості ресурсів для виробництва певного обсягу продукції при мінімальних середніх загальних витратах.	<i>співвідношення ефекту і витрат</i>
В. Мочерний [2]	відображає єдину якісно-кількісну характеристику результативності господарювання;	<i>результативність</i>
В. Андрійчук [4]	результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили з урахуванням умов зовнішнього і внутрішнього середовища;	<i>результативність певного процесу</i>
Т. Якимчук [5]	одна з основних категорій економіки, яка безпосередньо пов'язана з досягненням оптимального результату розвитку підприємства; є характеристикою, яка виявляє такі ознаки, як якість, доцільність, результативність та корисність, а також це співвідношення ефекту від усіх видів його діяльності і витрат на досягнення цього ефекту;	<i>досягнення оптимального результату</i>
А. Хоронжий [6]	явище оцінювання вже кінцевих результатів. Майже тотожним поняттям до ефективності автор співвідносить продуктивність, але продуктивність має характер переважно матеріальний, ресурсний, а ефективність – економічний;	<i>продуктивність</i>
В. Білявський [7]	забезпечує потрібні та найкращі досягнуті результати в різних формах вияву (матеріальній, грошовій, соціальній та ін.).	<i>оцінка результату</i>
О. Хмелевський [8]	здатність підприємства здійснювати рентабельну діяльність, генерувати прибуток, зберігати та нарощувати платоспроможність, забезпечуючи поступове стабільне зростання та розвиток	<i>стабільність зростання та розвитку</i>

Джерело: систематизовано автором на основі [1, 2, 4-8]

З точки зору ефективності, як практичного інструмента, її розглядають як фактор розвитку підприємства, можливе джерело покращення потенціалу його діяльності в конкурентному середовищі, а також саме за допомогою показників ефективності топ-менеджмент підприємства оцінює результати його функціонування. З огляду на це варто розглядати види ефективності відповідно до її прикладного аспекту.

І. Слободняк та А. Тарових виділяють такі види ефективності відповідно до ключових ознак [9]:

- за наслідками: економічна, соціальна та екологічна;
- за місцем отримання ефекту: локальна (госпрозрахункова) та народногосподарська;
- за ступенем збільшення (повторення): первинна (одноразовий ефект) та мультиплікаційна (багаторазова повторювана);
- за метою визначення: абсолютна (характеризує загальну величину ефекту або в розрахунку на одиницю витрат чи ресурсів) та порівняльна (під час вибору оптимального варіанта з декількох варіантів господарських та інших рішень).

Т. Боярина та Ю. Кашубіна визначають такі види ефективності, відповідно до елементів її оцінювання [10]:

- за характером ефекту: технологічна, економічна, соціальна, екологічна;
- за базою порівняння: ресурсна (включає ефективність формування ресурсів та ефективність їх використання) та витратна;
- за моментом здійснення розрахунку: фактична та планова ефективність.

Т. Сидора виділяє три види ефективності: споживчу (відношення цілей до ідеалів, норм), результативну (відношення досягнутого результату до цілей) та витратну (відношення витрат до результатів) [9].

Всі вище розглянуті підходи мають як переваги, так і недоліки. Варто також відзначити, що вони не є вичерпними та в науковій літературі представлено більше підходів до визначення видів ефективності. Найбільш розповсюдженим серед яких є виділення трьох її видів – економічна, соціальна та соціально-економічна ефективність.

Й. Петровчин, А. Кіт та І. Захарчин вважають, що економічна ефективність є складовою частиною загальної ефективності, яка виражається певними критеріями й показниками [11]. В той же час економічна та соціальна ефективність досить тісно співвідносяться. Це пояснюється тим,

що соціальна ефективність є в якійсь мірі похідною від економічної, адже вона є прямо пропорційною до економічної та збільшується одночасно з нею. Саме тому відносно соціальної ефективності економічна є проміжною. Таким чином, саме рівень економічної ефективності діяльності підприємства є матеріальною та фінансовою основою для вирішення різнопланових соціальних труднощів та проблем.

М. Білик визначає економічну ефективність як підсумок економічної роботи, економічних концепцій і заходів, що відображається відношенням одержаного економічного ефекту до ресурсних затрат, задіяних в одержанні даного підсумку, отримання максимального обсягу виробництва [12].

Економічна ефективність підприємства є ключовим показником, який відображає його здатність використовувати власні ресурси з максимальною віддачею та мінімальними витратами. Вона вимірює, наскільки успішно підприємство перетворює вкладені ресурси, зокрема капітал, працю, сировину, енергію, у кінцеву продукцію або послуги, забезпечуючи при цьому фінансову стійкість і конкурентоспроможність на ринку.

Роль економічної ефективності полягає в тому, що вона є основним критерієм оцінки результативності діяльності підприємства. Висока економічна ефективність свідчить про спроможність підприємства не тільки забезпечувати стабільний прибуток, але й ефективно управляти своїми витратами, що є особливо важливим у сучасному мінливому економічному середовищі. Крім того, підвищення економічної ефективності сприяє сталому розвитку підприємства, дозволяє інвестувати в інновації, модернізувати виробничі процеси та адаптуватися до змін у ринкових умовах.

Завдяки високій економічній ефективності, підприємство може забезпечити стійке зростання, зміцнити свої позиції на ринку, підвищити свою привабливість для інвесторів і створити умови для довгострокового розвитку. Це, у свою чергу, позитивно впливає на всю економіку. Характерними рисами сучасної економіки є стрімкість, глобальність, оперативність, що висуває нові вимоги до управлінських структур [13]. Саме

тому все вище відзначене сприятиме збільшенню національного доходу, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення.

В. Білявський визначає соціальну відповідальність як поняття, що відображає поліпшення соціальних умов життя людей (покращення умов праці і побуту, поліпшення зовнішнього довкілля, підвищення рівня зайнятості і безпеки життя людей тощо) [7].

Соціальна ефективність підприємства є важливою складовою його загальної ефективності, яка відображає здатність підприємства забезпечувати позитивний вплив на суспільство, працівників і місцеву громаду. Вона вимірюється через здатність підприємства досягати соціально значущих результатів, таких як створення якісних робочих місць, забезпечення безпечних умов праці, підтримка екологічної стійкості та сприяння розвитку соціальної інфраструктури.

Роль соціальної ефективності полягає в тому, що вона допомагає підприємству формувати позитивний імідж, підвищувати лояльність працівників і споживачів, а також зміцнювати взаємодію з місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами. Соціально ефективне підприємство сприяє підвищенню добробуту працівників і їхньої мотивації, що, в свою чергу, позитивно впливає на продуктивність і якість продукції чи послуг, що надаються.

Крім того, соціальна ефективність сприяє довгостроковій стабільності та сталому розвитку підприємства, оскільки врахування соціальних аспектів у діяльності допомагає знизити ризики, що пов'язані з конфліктами на робочих місцях, юридичними проблемами та негативними впливами на навколишнє середовище. Соціальна відповідальність і активна участь у житті громади також зміцнюють репутацію підприємства, що може сприяти залученню інвестицій і розширенню ринків.

Соціально-економічна ефективність є інтеграційним показником, який поєднує як економічну, так і соціальну складові діяльності підприємства. Вона відображає його здатність досягати високих економічних результатів

при одночасному забезпеченні соціальних благ для працівників, громади та суспільства в цілому.

Роль соціально-економічної ефективності відзначається у забезпеченні балансу між прибутковістю підприємства і його соціальною відповідальністю. Саме останнє полягає в тому, щоб спонукати бізнес діяти відповідально та етично по відношенню до навколишнього середовища та громади, реагувати на зміни в певний момент часу і дотримуватися принципів постійного вдосконалення [14].

Підприємство, яке прагне досягти високої соціально-економічної ефективності, не тільки генерує прибуток і забезпечує економічне зростання, але й робить вагомий внесок у покращення якості життя своїх працівників, підтримує соціальні ініціативи, дотримується етичних стандартів і сприяє сталому розвитку громади.

Соціально-економічна ефективність дозволяє підприємству бути конкурентоспроможним на ринку, оскільки задоволені й мотивовані працівники, позитивний імідж серед споживачів та бізнес-партнерів, а також міцні соціальні зв'язки з громадою, сприяють його стабільному та довгостроковому розвитку. Крім того, така ефективність допомагає підприємству зменшити ризики, які пов'язані з соціальними конфліктами, екологічними проблемами та змінами в законодавстві.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, ефективність є фундаментальним поняттям в економіці, яке відображає здатність економічної системи досягати поставлених цілей із мінімальними витратами ресурсів. Це поняття охоплює різні аспекти, включаючи економічну, соціальну та соціально-економічну ефективність. Кожен із цих видів ефективності виконує важливу роль у забезпеченні стійкості та конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і економіки в цілому. Економічна ефективність спрямована на оптимізацію витрат і максимізацію результатів, забезпечуючи фінансову стабільність і розвиток. Соціальна ефективність підкреслює важливість соціальних

факторів, таких як покращення умов праці та підтримка соціальних ініціатив, що сприяє гармонійному розвитку підприємства та суспільства. Соціально-економічна ефективність поєднує ці аспекти, створюючи баланс між економічною доцільністю та соціальною відповідальністю. Як ключове поняття економіки, ефективність є основою для прийняття управлінських рішень, які сприяють досягненню сталого розвитку, підвищенню якості життя та зміцненню економічної стабільності. Саме тому є потреба у подальших дослідженнях, які будуть направлені на визначення та розробку нових методів і підходів задля підвищення ефективності на різних рівнях економічної діяльності.

Література

1. Літвінов О., Журенко А. Проблеми визначення сутності економічної ефективності. *Науковий вісник «Одеського національного економічного університету»*. 2017. № 6. С. 67-81.
2. Момот О., Демченко А. Про сутність понять "ефективність" та результативність" в економіці. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3 (33). С. 207-210.
3. Проскурін П. В. Історія економіки та економічних учень: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 372 с.
4. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник / ред. В. Андрійчук. КНЕУ, 2013. 779 с.
5. Якимчук Т.В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах. *Вісник ЖДТУ*. 2011. №2 (56). С. 184-189.
6. Хоронжий А. Соціально-економічна ефективність діяльності торговельного підприємства, резерви і шляхи її підвищення. *Науковий вісник НЛТ України*. 2010. Випуск 20.1. С. 136-141.
7. Білявський В. Оцінювання ефективності соціальної діяльності торговельних підприємств : підручник. 3-тє вид. Київ : КНЕУ, 2006. 187 с.
8. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 190-195.

9. Пудичева Г.О. Економічна сутність та класифікація ефективності. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 3(77)-2. С.19-24.
10. Боярина Т. В., Кашубіна Ю. Б. Удосконалення класифікації ефективності на основі системного підходу. *Проблеми економіки*. 2013. №1. С. 271-276.
11. Петровчин Й. М., Кіт А. Ф., Захарчин І. М. Економіка підприємства: підручник. 2-ге вид. випр. Львів: Магнолія, 2006. 580 с.
12. Білик М. Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємства: навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2015. 325 с.
13. Некрасова Л. А., Некрасова К. І. Стратегічний управлінський облік як інформаційне підґрунтя розробки стратегії підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Випуск 18. С. 150-154.
14. Зайченко К.С., Кулаксіз А.М. Приклад корпоративної соціальної відповідальності зарубіжного підприємства в умовах надзвичайного стану. Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку: матер. VI міжнар.наук.-практ.конф. (19 травня 2023 р.). Національний університет «Одеська політехніка». С. 33-34.

References

1. Litvinov, O. and Zhurenko, A. (2017), "Problems of determining the essence of economic efficiency", *Scientific bulletin of "Odesa National University of Economics"*, vol. 6, pp. 67-81.
2. Momot, O. and Demchenko, A. (2013), "On the essence of the concepts of "efficiency" and "effectiveness" in the economy", *Donbas Economic Bulletin*, vol. 3(33), pp. 207-210.
3. Proskurin, P. (2005), *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnykh uchen'* [History of economics and economic students], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Andriychuk, V. (2013), *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu* [Economics of enterprises of the agro-industrial complex], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Yakymchuk, T. (2011), "Socio-economic efficiency of the enterprise and its significance in modern conditions", *Bulletin of ZHTU*, vol. 2(56). pp. 184-189.

6. Khoronzhy, A. (2010), "Socio-economic efficiency of trading enterprise, reserves and ways to increase it", *Scientific Bulletin of the NLT of Ukraine*, vol. 20.1, pp. 136-141.
7. Bilyavsky, V. (2006), *Otsiniuvannia efektyvnosti sotsial'noi diial'nosti torhovel'nykh pidpriemstv* [Evaluation of the effectiveness of social activity of trade enterprises], 3rd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Otenko, I. (2020), "Efficiency as the main concept and criterion of enterprise activity", *Business Inform*, vol. 6, pp. 190-195.
9. Pudychева, G. (2020), "Economic essence and efficiency classification", *Problems of the systemic approach in economics*, vol. 3(77), pp.19-24.
10. Boyaryna, T. and Kashubina, Yu. (2013), "Improvement of efficiency classification based on the system approach", *Problems of the economy*, vol. 1. pp. 271-276.
11. Petrovchyn, Y., Keith, A. and Zakharchyn, I. (2006), *Ekonomika pidpriemstva* [Enterprise economics], 2nd ed, Magnolia, Lviv, Ukraine.
12. Bilyk, M. (2015), *Sutnist' i otsinka finansovoho stanu pidpriemstva* [The essence and assessment of the financial state of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.
13. Nekrasova, L. and Nekrasova, K. (2018), "Strategic management accounting as an information basis for the development of an enterprise strategy", *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, vol. 18, pp. 150-154.
14. Zaichenko, K. and Kulaksyz, A. (2023), "An example of corporate social responsibility of a foreign enterprise in the state of emergency", *Materialy VI mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Materials of the VI international scientific and practical conference], *Pidpriemnytstvo i torhivlia: tendentsii rozvytku* [Entrepreneurship and trade: development trends], Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine, pp. 33-34.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2024 р.